

Veikko Pietilä

Julkisoa ei jätetä

Raimo Huttunen ja Kaarlo Tuori tarkastelivat *niin & näin* -lehden edellisessä numerossa Jürgen Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* -kirjaa ja esittivät tällöin joitakin arvioita käännökseni onnistuneisuudesta. Huttusen arvio oli kiittävä, Tuorin puolestaan melkoisen kriittinen. Myönnän ilman sarvia ja hampaita, että kääntäessäni kirjan oikeutta käsitteleviä jaksoja tunsin olevani asiantuntemattomuuttani koko ajan heikoilla jäillä. Sikäli kuin kirja yltää toiseen painokseen, tulen ottamaan Tuorin huomautukset näiltä osin mielihyvin varteen.

On kuitenkin yksi asia, josta en tingi. Se koskee kirjan termiä *Publikum* (ei siis *Publik*, kuten Tuori kirjoituksessaan esittää). Käänsin sen kahdella eri termillä asiayhteydestä riippuen – termillä *julkiso*, milloin se viittasi julkisuudessa kriittis-rationaalisesti keskusteleviin ja toimiviin henkilöihin, ja termillä *yleisö*, milloin se viittasi ihmisiin julkisten esitysten tai viestintien seuraajina ja vastaanottajina. Tein tämän ratkaisun senkin uhalla, että tiesin saavani lunta tupaan ja jäitä porstuaan. Nimittäin jo aikaisemminkin olen joutunut huomaamaan, että termi *julkiso* on onnistunut jostain kumman syystä nostattamaan näppylöitä yksissä jos toisissa henkilöissä. On tuo termi toki saanut ymmärtämystäkin osakseen. Esimerkiksi Huttunen suhtautui siihen kirjoituksessaan myönteisesti.

Tuoria *julkiso* ei miellytä. Epäselväksi jää, onko tämä tunteenomainen reaktio vai juontuuko se joistain oikeusteoreettisista näkökohdista. Tuori joka tapauksessa jatkaa, että ”ilman selityksiä *julkiso* ei sano lukijalle yhtään mitään”. Tämän toki tiesin, ja siksi otinkin kääntäjän al-

kusanoissa käännösratkaisuja selostessani ensimmäisenä esiin juuri *Publikum*-termin osalta tekemäni ratkaisun, joten termiä ei ole ujutettu käännökseen sitä selittämättä. Selvää tietysti on, että selitettynäkin uudet termit tuntuvat oudoilta, mutta jos tämä olisi riittävä peruste niiden hylkäämiselle, kieli ei kehittyisi. Ne ajat lienevät luojan kiitos jo takana päin, jolloin Diderot saattoi tokaista Steniuksen¹ mukaan, että henkilöä, joka keksii uusia sanoja, tulisi rangaista yhtä ankarasti kuin henkilöä, joka väärentää rahaa.

Jos ymmärrän Tuoria oikein, hän näyttää ajattelevan, että termi *julkiso* on tarpeeton, koska on olemassa käyttökelpoinen termi *yleisö*. Itse katsoin kääntäjän alkusanoissani, että *yleisö* on jämähtänyt tarkoittamaan vastaanottajana ja puhuttelun kohteena olemista ja ettei se tästä syystä sovi viittaamaan julkisuudessa keskusteleviin ja toimiviin henkilöihin edes vaikka sen varustaisi epiteetein ”keskusteleva” tai ”osallistuva”.² Tähän käsitykseeni on epäilemättä vaikuttanut se tapa, kuinka edustamassani tiedotustutkimuksessa *yleisö* ymmärretään, mutta käsitykseni saa vahvistusta myös suomen kielen sanakirjoista. Niinpä *Uusi suomen kielen sanakirja*³ antaa termille *yleisö* kaksi merkitystä: ”1. tilaisuuden kuulijat tai katsojat; 2. kulttuuritarjonnasta, tuotteesta tai palvelusta kiinnostuneet henkilöt kokonaisuutena”. Vanhemmassa *Nyky-suomen sanakirjassa*⁴ sille annetaan useampia merkityksiä, mutta lähes kaikissa painottuu seuraajana, vastaanottajana tai kohteena oleminen. Vain merkityksessä ”suuri yleisö” termi saa muitakin merkitysvaihtoja (mm. ”suuren y:n keskuudessa vallitseva käsitys”), mutta siitäkin

on mittaamaton matka porvarillisen julkisuuden *Publikum*iin.

Oman Habermas-tulkintani mukaan tämä *Publikum* on ilmiö, joka asettaa olemisen julkisen vallan seuraajana, vastaanottajana ja kohteena radikaalisti kyseenalaiseksi. Näin ollen se kääntää yleisönä olemisen nurin niskoin ja toimii täysin toisin. Mitäpä tällöin voi tehdä muuta kuin etsiä termiä, joka suhteutuisi termiin *yleisö* yhtä käänteisesti kuin *Publikum* suhtautui aiempaan yleisöyhteensä tilanteessa, jossa se – ennen esivallan puhuttelemista kohde – otti ja alistui esivallan oman puhuttelunsa kohteeksi?⁵

Mutta miksi juuri termi *julkiso*? Tässä on ehkä paikallaan sanoa jotain siitä, kuinka olen päätenyt tähän termiin. Aikoinani törmäsin erinäisissä englanninkielisissä tiedotusoppilaisissa teksteissä siihen ongelmaan, että niissä puhuttiin termillä *audience* viestintien yleisöstä ja termillä *public* julkiseen toimintaan osallistuvista ihmisistä. Niin kauan kuin tekstejä vain lukee, tästä ei aiheudu haittaa, mutta heti kun niitä alkaa kääntää, ongelma nousee esiin: jos termin *audience* kääntää termillä *yleisö*, kuten loogista on, kuinka kääntää termi *public*.⁶ Mietin sen käännökseksi useampiakin yleisöpohjaisia termejä kuten termiä *julkisyleisö* (jota joissain yhteyksissä käytinkin), mutta mikään niistä ei tuntunut tyydyttävältä. Esimerkiksi *julkisyleisö* viittaa pikemmin julkisen tilaisuuden yleisöön kuin julkiseen toimintaan osallistuviin. Jossain vaiheessa sitten parhaalta ratkaisulta alkoi tuntua termi *julkiso*. Sehän erottuu yleisöstä, vaikka resonoikin siihen muodoltaan, ja se kytkeytyy suoraan termiin *julkisuus*.⁷

Kyseisissä tiedotusoppilaisissa teksteissä termiä *public* viljeltiin pitkälti

samassa merkityksessä kuin siinä (lähinnä) yhdysvaltalaisessa ajatteluperinteessä, jota esimerkiksi Price⁸ kutsuu nimellä ”julkison [public] diskursiivinen malli”. Sen lähtökohdat ovat 1800-luvun joukkopsykologiassa, eritoten Gabriel Tarden ajattelussa. Missä joukkopsykologien kiinnostus kohdistui yleensä vain joukkoihin tai massoihin, siinä Tarde⁹ teki eron joukon ja julkison (public) välille. Kun joukon yhteys syntyy fyysisestä läsnäolosta samassa tilassa, julkison yhteys on pelkästään henkistä, joten sen jäsenet voivat olla fyysisesti toisistaan erillään. Tällainen yhteys solmiutuu esimerkiksi kun sanomalehti synnyttää jonkin vakaumuksen tai intohimon samanaikaisesti monissa ihmisissä.

Robert E. Park¹⁰ tarkensi erotelua joukon ja julkison välillä lähtien niiden pohjana olevista vuorovaikutus- ja käyttäytymismuodoista: ”missä joukko antautuu yhteisen vietin valtaan ja noudattaa sitä kriittikömmästi”, siinä mielipiteiltään erilaisista ihmisistä koostuvaa julkisoa ”ohjaa harkitsevuus ja järkipärisäinen pohdinta”. Sille ominainen vuorovaikutusmuoto onkin kriittinen keskustelu. Tähtäimenä on ratkaista se ongelma tai sovittelua se ristiriita, joka alun perin sai ihmiset kokoontumaan julkisiksi. Koska keskustelu voi olla välillistä, julkiso voi koostua Tarden edellyttämään tapaan erillään olevista ihmisistä.

Tätä ajatustapaa kehittivät mm. John Dewey¹¹, Herbert Blumer¹² ja C. Wright Mills¹³, kukin omalla tavallaan.¹⁴ Heistä Blumer¹⁵ määritteli julkison ryhmäksi, ”(a) joka on kasvokkain jokin kysymyksen kanssa, (b) joka on eri mieltä siitä, kuinka sitä on käsiteltävä, ja (c) joka on antautunut keskustelemaan asiasta”. Julkiso pyrkii löytämään asiaan ratkaisun tai muodostamaan siitä julkisen mielipiteen ohjaamaan niiden toimintaa, joiden hoidettaviin tuo asia kuuluu. On helppo havaita, että Habermasin porvarillisen julkisuuden *Publikum* on sukua ”julkison diskursiivisen mallin” sisältämälle julkisolle.¹⁶ Täältä (kin) pohjalta sen kääntäminen termillä julkiso on luonteva ratkaisu.

Lopuksi on syytä korostaa, että yleisöä ja julkisoa erottaa toisistaan nimenomaan erilainen kollektiivisen käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen muoto: missä yleisö on seuraamista, vastaanottoa ja kohteena olemista,¹⁷ siinä julkisuus on vuorovaikutteista toimintaa, ja missä yleisöyttä leimaa niukka keskinäinen vuorovaikutus ja sidostuminen seurattavaan, siinä julkisuus rakentuu keskinäiselle vuorovaikutukselle. Ihmiset voivat kiertää (ja kiertävätkin) muodosta toiseen ollen milloin yleisöä, milloin julkisoa. Niinpä lukijat ovat yleisöä lukiessaan mutta julkisoa keskustellessaan julkisesti lukemastaan, jolloin he ovat siirtyneet vastaanoton ja niukan keskinäisen vuorovaikutuksen luonnehtimasta käyttäytymismuodosta nimenomaan keskinäisvuorovaikutukselle rakentuvaan käyttäytymismuotoon. Sitä, mitä Huttunen muuten osuvassa kirjoituksessaan sanoo lukutaitoisesta julkisosta, on tarpeen tulkita tästä horisontista.

Viitteet

1. Stenius 2003, 310.
2. Sitä paitsi eikö se, että yleisö on pakko varustaa tuollaisin epiteetein, perustele yhtä hyvin sen korvaamista kokonaan toisella, asiayhteyden paremmin sopivalla termillä?
3. *Uusi suomen kielen sanakirja* 1998, 1319.
4. *Nyky-suomen sanakirja* 1962, osa 6, 704.
5. Voi tietysti kysyä, miksi Habermas käyttää samaa *Publikum*-termiä puhuessaan niin julkisuudessa keskustellevista ja toimivista henkilöistä kuin viestinten yleisön muodostavista ihmisistä. Selitys lienee se, että tuohon termiin on iskosunut historiallisesti tällaisia merkityskerrostumia, joita termissä yleisö ei ole.
6. Yksi kääntämistäni teksteistä, joissa tämä ongelma tuli kärkevänä esiin, on James Careyn (2003) ”Lehdistö ja julkinen keskustelu”.
7. Ks. Pietilä & Ridell 1998.
8. Price 1992, 23.
9. Tarde 1969.
10. Park 1972, 80.
11. Dewey 1927.
12. Blumer 1999 ja 1965.
13. Mills 1999 ja 1963.
14. Pietilä 1999.
15. Blumer 1999, 21.
16. Habermas (2004, 354-355) viittaa kirjansa lopussa itsekin Blumerin (1999) em. artikkeliin ja lainaa Millsin tekemää

erottelua julkison ja massan välillä.

17. Korostettakoon, että tämä on yleisön rakenteellinen asema. Tässä asemassa se toki voi olla aktiivinen, esimerkiksi lukea tekstejä vastakarvaan tai ylipäättään merkityksellistä niitä omalla tavallaan, mutta jos yleisön jäsenet saavat vastaanottamastaan yllykkeitä puuttua julkisesti johonkin asiaan, he julkisoituvat eli siirtyvät julkison rooliin.

Kirjallisuus

- Blumer, Herbert, Joukko, massa ja julkiso (The crowd, the mass, and the public, 1946). Suomentanut Veikko Pietilä. *Tiedotustutkimus* 22(3), 1999, 14–26.
- Blumer, Herbert, Public opinion and public opinion polling (1947). Teoksessa Daniel Katz et al. (eds.), *Public opinion and propaganda*, 70–78. Holt, Rinehart & Winston, New York 1965.
- Carey, James, Lehdistö ja julkinen keskustelu (The press and public discourse, 1987). Suomentanut Veikko Pietilä. *Tiedotustutkimus* 26(2), 2003, 6–17.
- Dewey, John, *The public and its problems*. Henry Holt, New York 1927.
- Habermas, Jürgen, *Julkisuuden rakennemuutos* (Strukturwandel der Öffentlichkeit, 1962). Suomentanut Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2004.
- Mills, C. Wright, The mass society (1956). Teoksessa Robert Jackall (ed.), *Propaganda*, 71–101. The Macmillan Press, Houndmills 1999.
- Mills, C. Wright, Mass media and public opinion. Teoksessa C. Wright Mills, *Power, politics and people*, 577–598. Oxford University Press, New York 1963.
- Nyky-suomen sanakirja*. WSOY Porvoo-Helsinki 1962
- Park, Robert E., *The crowd and the public and other essays* (1904). Ed. by Henry Elser Jr. :The University of Chicago Press, Chicago 1972.
- Pietilä, Veikko, Julkiso ja yleisö. *Tiedotustutkimus* (julkiso-teemanumero) 22(3), 1999, 4–13.
- Pietilä, Veikko ja Seija Ridell, Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21(1), 1998, 95.
- Price, Vincent, *Communication concepts 4: Public opinion*. Sage, Newbury Park (CA) 1992.
- Stenius, Henrik, Kansalainen. Teoksessa Matti Hyvärinen ym. (toim.), *Käsitteet liikkeessä*, 309–362. Vastapaino, Tampere 2003.
- Tarde, Gabriel, *On communication and social influence* (1898, 1901). Ed. by Terry N. Clark. The University of Chicago Press, Chicago 1969.
- Uusi Suomen kielen sanakirja*. Gummerus, Jyväskylä 1998.